

Klinično proučevanje brezdelnežev in potepuhov*

Dr. Miloš Kobal — docent za psihiatrijo na medicinski fakulteti v Ljubljani

Študije o osebnosti tistih ljudi, katerih moteče vedenje se kaže v brezdelju, potepuštvi in prostituciji, so dokaj redke, zlasti gléde prvih dveh prekrškov.

Zdi se, kot da bi na stalnejše prekrškarje, torej na tiste, ki jih označujemo z brezdelneži in potepuhi, kar pozabili. Tako skromne pozornosti so deležni ob ogromnem in še naraščajočem zanimanju za osebnost storilcev kaznivih dejanj.

Še najizčrpnjša — vsaj nam poznana — je Wexliardova* študija o pariških potepuhih, vsem dobro znanih »klošarjih«.

Wexliard je opozoril na dinamiko, ki postopoma oblikuje kakšno osebo v stalnejšega in nazadnje kroničnega brezdelneža ter potepuha.

V njej se osebnost popolnoma preoblikuje. Če je sprva agresivna do okolja in sili še nazaj v urejeno življenje, je njena druga faza regresivna, ko se osebnost postopoma umakne iz običajnega načina življenja. Osebnost se začne zlivati s situacijo, četudi ji je ta sprva še tuja in neprijetna. V prvi fazi je potepuhu svet veljavnih norm še domač, človeški in zaželen. Sedaj pa se mu prikazuje kot sovražen, tuj, nečloveški. V tretji fazi se brezdelnež in potepuh povsem vživi v svoj način življenja in končno resignira nad kakršno koli možnostjo povratka.

V okviru raziskave o lokalnih zaporih smo želeli zbrati vsaj nekaj orientacijskih podatkov o značilnostih takšnih oseb pri nas. Pri tem nismo pričakovali pomembnih odkritij, niti potrditve Wexliardovih ugotovitev ali drugačne dinamike osebnostnega razvoja brezdelnežev in potepuhov.

Zanimal nas je odgovor na preprosto vprašanje: ali so stalni prekrškarji iz skupine brezdelnežev in potepuhov klinični problem in v kolikšnem obsegu?

Zato smo v občinskem zaporu v Ljubljani izbrali v razdobju enega meseca 49 moških in 30 žensk v starostnem razponu od 21. do 39. leta:

* Povzetek klinične študije o večkratnih prekrškarjih, ki je bila vključena v raziskavo »Organizacija lokalnih zaporov in režim prestajanja kazni« (Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 1. 1966, št. 4). Raziskavo sta financirala sklad Borisa Kidriča v Ljubljani in republiški sekretariat za notranje zadeve SRS.

* Wexliard A., Le clochard, Deselée de Brouwer, 1957.

Starost v letih	moški	ženske	skupaj	%	
				moški	ženske
21—24	19	17	36	39	57
25—29	7	8	15	14	27
30—39	23	5	28	47	16
Skupaj	49	30	79	100	100

Vsi izbrani so storili v enem letu vsaj tri prekrške potepuštva in brezdelja.

Ker pa so evidence o prekrškarjih precej nepopolne, smo upoštevali tako navedbe opazovanih oseb o številu upravnih kazni kot tudi podatke pristojne službe uprave za notranje zadeve Ljubljana.

Za naše opazovanje smo izbrali le takšne večkratne prekrškarje, ki so po oceni delavcev za notranje zadeve brez stalnega bivališča.

Sodili smo, da bomo prav med takšnimi prekrškarji našli osebe, pri katerih bomo s klinično obdelavo najhitreje izluščili potrebne podatke.

Metodologija

Gradivo za naše zaključke smo zbirali na podlagi štirih metod:

a) s sistematično vodenim razgovorom, v katerem smo zbrali nekatere navedbe opazovanih oseb o sebi in o njihovem okolju;

b) z vrednotenjem nekaterih značilnosti vedenja opazovane osebnosti;

c) s podatki delavcev za notranje zadeve, ki obravnavajo opazovane osebe;

d) s preizkusom nekaterih osebnostnih značilnosti opazovanih oseb s testom po L. Benderjevi.

Lastne navedbe opazovanih oseb

Opazovane osebe so navajale podatke o svojem stanu, o poklicu, o delovni dobi, o svojih otrocih, o ohranjenih ali pretrganih zvezah s starši in ožjimi sorodniki ter o svoji morebitni vzporedni delinkventnosti.

Večina opazovancev je začela s svojo asocialno dejavnostjo med 21. in 25. letom starosti. Toda še pred tem obdobjem, to je do 21. leta starosti, je bilo motečih že 18 % moških in 43 % žensk, tako da je z asocialno dejavnostjo do 25. leta začelo že kar 55 % moških in celo 86 % žensk.

Opazovance smo povprašali, naj nam povedo svoje razloge za začetek in nadalje-

vanje prekrškov. Pri tem smo se zavedali, da bodo odgovori predstavljali racionalizacijo nekega dogajanja, ki ima svoje subjektivne in objektivne razloge. Če so bili v takšni racionalizaciji stvarni elementi, na primer pomemben življenjski polom, pritisk ali druge obstoječe ovire, ki jih je zelo težko premagovati, smo jemali razloge za bolj utemeljene. Če pa so prevladovali nezreli in od stvarnosti odmaknjeni razlogi, smo jih označevali za neutemeljene. Tako smo dobili pri vrednotenju razlogov za začetek in nadaljevanje prekrškov, v odstotkih izraženo, naslednje razmerje:

	%	
	moški	ženske
slabo utemeljeni	45	33
neutemeljeni	55	67

Odgovore o tem, kako bi se uredilo obstoječe neugodno stanje, smo ocenili za stvarne, če so bile v njih vsaj nakazane možnosti, ki bi jih bilo mogoče realizirati v nekem času. Za zaželeno perspektivo smo ocenili tisto, kjer je bila izražena vsaj želja po ureditvi svojega položaja in vsaj malenkostna pripravljenost lastnega prispevka k temu. V nekaterih primerih pa opazovanci niso izražali nebenih perspektiv za prihodnost. Bili so resignirani, zlitii s situacijo, želje so se pojavljale le kot oddaljeni odmevi preteklosti, za katere pa ni bilo nobene njihove aktivne pripravljenosti. Takšne odgovore smo uvrstili med tiste, pri katerih perspektiva »ne obstaja«.

Ko smo odgovore o perspektivi primerjali še s stvarnostjo, smo ugotovili, da je nekako polovica med njimi takšnih, pri katerih še obstaja neka perspektiva, v manjšem odstotku stvarna, v večjem pa le zaželeno.

Pri moških narašča z leti odstotek tistih, pri katerih perspektiva za ureditev praktično več ne obstaja. Vendar je v starostnem razredu od 30.—39. leta še 13 % takšnih, katerih perspektiva je stvarna. Tudi starejše ženske so odločneje izražale željo po ureditvi svojega stanja. Absolutno število pet žensk iz tega starostnega obdobja je sicer majhno, vendar sta dve med njimi omenjale zanesljivejšo možnost za ureditev, pri treh pa je bila ureditev stanja vsaj močno zaželeno.

Vrednotenje nekaterih značilnosti opazovanih oseb

Kot je pri kliničnem pregledu že v navadi, strokovnjak vrednoti nekatere izjave in vedenje pregledovane osebe tako, da jih

primerja s svojimi teoretičnimi spoznanji in praktičnimi izkušnjami. Poleg opazovanja in morebitnih znakov na osebi se skuša strokovnjak prepričati o pravilnosti svoje sodbe še z dodatnimi vprašanji.

V naši študiji je takšno vrednotenje zajelo: alkoholizem opazovancev, njihovo telesno zdravje, klinično oceno in njihovo inteligentnost.

Psihiater je uporabljal eksploracijsko tehniko z njenimi prednostmi in slabostmi.

Pri vrednotenju smo z nadrobnimi vprašanji želeli opredeliti stopnjo zasvojenosti po alkoholu. Iz odgovorov lahko v tem pogledu opazovano populacijo razvrstimo takole:

	skupaj	moški	ženske	%	
				moški	ženske
je alkoholik	33	26	7	53	23
ni alkoholik	46	23	23	47	47

Morebitni alkoholizem opazovancev smo preverjali tudi po starostnih obdobjih. Zlasti očiten je alkoholizem moških v starosti med 30. in 39. letom. Pri mlajših moških pa smo ugotovili večje število takšnih, ki jih ne bi mogli ocenjevati kot alkoholike.

Ob krajšem zdravniškem pregledu in ob razpoložljivi zdravstveni dokumentaciji smo se odločili, da je 75 % moških in 73 % žensk v telesnem pogledu zdravih. Ko smo preverjali njihovo zdravje še glede na starostno dobo, smo ugotovili, da kažejo starejši moški in mlajše ženske več prizadetosti v telesnem zdravju.

Klinično oceno opazovanih oseb si nismo mogli oblikovati v nekakšni trdnejši diagnozi. Dovolili smo si lahko samo orientacijsko klinično oceno naslednjih kategorij: 1) osebna urejenost; 2) nestanovitnost, pretežno izražena kot ravnodušnost do situacije; 3) hujše motnje osebnosti bolj določnega kliničnega pomena, pretežno v okviru »psihopatične spremenjenosti«.

Upoštevajoč navedene kriterije, smo opazovance razvrstili takole:

	%	
	moški	ženske
osebno urejeni	6	7
ravnodušni do situacije, pretežno nestabilni	67	57
osebno hujše moteni	27	36

Več hujših osebnostnih motenj kažejo moški med 30. in 39. letom starosti, med ženskami pa se očitno kaže skupina hujše motenih v starosti med 25. in 29. letom.

Pri klinični oceni nas je zanimala tudi inteligentnost opazovanih oseb. Iz podatkov psihiatrične eksploracije ugotavljamo, da je mogoče 43 % opazovanih moških oceniti kot podpovprečne, pri ženskah pa znaša ta odstotek 53 %.

Podatki, ki so jih o opazovanih osebah zbrali delavci za notranje zadeve

Poleg podatkov o zaposlenosti opazovancev pred sedanjo upravno kaznijo, o istovrstnosti oziroma raznovrstnosti prekrškov, o njihovem obnašanju in o odnosu do dela ter discipline v zaporu, smo v razgovoru z delavci za notranje zadeve želeli izluščiti vodilen osebnostni simptom posameznega opazovanca, tako kot ga vidijo oni in ki ga po njihovem mnenju bistveno označuje. Pri tem pa nismo hoteli uporabiti nobenih sugestij, ki bi izvirale iz strokovnega vrednotenja opazovanih oseb. Zanimivo je, da so delavci za notranje zadeve pri vseh opazovancih našli kakšno značilnost, ki je za oceno moteče osebnosti pomembna.

Pri moških je največ oznak, ki govore za alkoholizem opazovane osebe. Ta zajema 75 % moških. Po mnenju delavcev za notranje zadeve se pri ženskah alkoholizem družijo s prostitucijo oziroma obratno; v tem pogledu so našli 66 % takšnih oseb. Prostitucija brez drugih osebnostnih značilnosti je zastopana s 5 %. Ostala opažanja so pri moških porazdeljena na posamezne negativne osebnostne značilnosti, ki se družijo z nekaterimi seksualnimi deviacijami. Vendar je seksualno deviiranih oseb v opazovani skupini zelo malo. Med moškimi naj bi bile seksualne deviirane štiri osebe, med ženskami pa samo ena. Seveda semkaj ne štejemo prostitucije, ki je sicer sama po sebi tudi deviacija seksualnosti.

Rezultati psihološkega preizkusa s testom po L. Benderjevi

(Bender Motor Gestalt — Test)

V zadnjih letih smo si pridobili precej izkušenj z uporabo testa po L. Benderjevi kot diagnostičnega pripomočka za odkrivanje klinično pomembnejših osebnostnih dimenzij.

Test je seveda le orientacijski in opozarja predvsem na to, da obstoji neka, milejša ali hujša, osebnostna problematika. Ker je naša študija orientacijska, smo se odločili za uporabo tega testa in ne za uporabo drugih, bolj poglobljenih metod.

Test je mogoče vrednotiti opisno, kvalitativno. Možna je tudi njegova kvantitativna obdelava. Odločili smo se za kvantitativno vrednotenje* po Pascalu in Suttelovi, ki dajeja odstopom v testnem izdelku neko število kazenskih točk. Avtorja menita, da kažejo osebe s 65 in več kazenskimi točkami v protokolu odstopa od normalne osebnosti. Višje število kazenskih točk nas torej opozarja na motenost, ne dovoljuje pa še diagnoze.

V naši obdelavi so bili rezultati testa po L. Benderjevi glede na število kazenskih točk naslednji:

Kazenske točke	moški	ženske	skupaj	%	
				moški	ženske
1—65	21	7	28	44	26
66—100	17	10	27	35	37
101—150	7	7	14	15	26
151—več	3	3	6	6	11
Skupaj	48	27	75	100	100

Zanimalo nas je tudi, kakšno je število kazenskih točk v posameznih starostnih dobah. Prepričljivih tendenc sicer nismo odkrili, vendar kažejo moški v starosti med 30. in 39. letom nekaj več abnormnih izdelkov testa, medtem ko je pri ženskah več abnormnosti v starostnem obdobju od 21. do 24. leta.

Interpretacija naših rezultatov

Naša študija je bila izrazito orientacijska in vendar smo na podlagi rezultatov pri večini opazovancev ugotovili klinično pomembne podatke. Pri poglobljenem kliničnem delu pa bi verjetno odkrili še več kvantitativnih in kvalitativnih odklonov v osebnosti opazovanih oseb.

O obsežnosti klinične problematike med opazovanci imamo različne podatke. Ko smo vrednotili opazovanja in rezultate razgovorov, smo v klinični oceni ugotovili, da je med moškimi 6 %, med ženskami pa 7 % takšnih osebnosti, ki bi jih lahko ocenili kot urejene. Vse ostale pa smo uvrstili v klinično pomembne skupine, čeprav je ocena »pretežno nestabilen«, »ravnodušen do situacije« bodisi prestroga bodisi premila. Semkaj so namreč uvrščene osebnosti, pri katerih je že opaziti neko motenost, ni pa v orientacijskem pogledu mogoče izluščiti hujše osebnostne problematike. Po naši oceni pa je vendarle 27 % moških in 36 % žensk iz opazovalne skupine

* Vrednotenje je opravil psiholog Vinko Skalar.

takšnih, da smo jih morali oceniti kot osebnostno huje motene. Temu podatku se približuje tudi podatek iz testa po L. Benderjevi, ki nakazuje pri moških 21 % in pri ženskah 37 % hujše simptomatike (od 100 točk navzgor). Isti test je pokazal najvišji odstotek »osebnostne urejenosti«, in sicer 44 % pri moških ter 26 % pri ženskah, če upoštevamo rezultate izpod 65 točk.

Po heteroanamnezi delavcev za notranje zadeve je klinične problematike znatno več. Kar s 75 % je naveden alkoholizem pri moških, ostali pa so uvrščeni med nestanovitnejše ali pa med osebnosti s kombiniranimi defekti. Pri ženskah je v 66 % primerov alkoholizem povezan s prostitucijo. Četudi se zde te ugotovitve nekoliko preostre in izvirajo manj iz poznavanja osebnosti ter bolj iz njihove problematičnosti, pa je zanimiva skoraj st odstotna uvrstitev opazovancev med klinično problematične osebnosti. Delavci za notranje zadeve so prepričani, da zadevajo s svojimi ukrepi le nepomemben del osebnosti kroničnih prekrškarjev, večji del problematike bi po njihovem morala reševati zdravstvena in socialna služba.

S previdnim vrednotenjem obsega osebnostne motenosti pri opazovani skupini, ki bi sicer zahtevala poseben postopek in ustreznejše klinične ukrepe, lahko ugotovimo, da je nad 50 % oseb klinično problematičnih, z določeno verjetnostjo pa ta odstotek lahko dvignemo celo do 80 %.

Klinična obdelava večkratnih prekrškarjev dopušča domnevo, da so prekrški opisane vrste značilni za mlade ljudi, ki pa ob večji fizični in deloma psihični dozorelosti bodisi opuste takšen način življenja ali pa grede v delinkventno smer. Domneva bi veljala bolj za moške, saj je v opazovani skupini zelo veliko moških, ki so bili že prej kaznovani, in sicer v 43 %, medtem ko je že prej kaznovanih žensk 17 %. Če nadaljujemo s postavljenimi domnevo, potem lahko pričakujemo, da se bo del moških po prestani enkratni sodni kazni ali po večkratnih sodnih kaznih vrnil med stalnejše prekrškarje. V omejenem obsegu bi to veljalo tudi za ženske. V naših razmerah je število stalnejših prekrškarjev z dolgoletno kariero sicer majhno, a dovolj vztrajno, da že pomeni sociološko opredeljav pojav.

Ogromna večina opazovancev, tako moških kot ženskih, je samskih. Znaten del, zlasti pri moških, ima le nedokončano osemletko. Vendar najdemo pri moških in ženskah 22 % oziroma 23 % takšnih, ki imajo višjo izobrazbo od osemletke. Večina njih pa se je tudi kvalificirala za odgovornejše delo v industriji, obrti ali administraciji. To dejstvo

nas že omejuje v morebitni trditvi, da se večkratni prekrškarji nabirajo le izmed oseb z nižjo šolsko izobrazbo in z nizko delovno diferenciranostjo. Prav med temi, prej delovno in intelektualno bolj razgibanimi, bi po našem mnenju našli največ takšnih z zelo hudo osebnostno problematiko. Večinoma se njihovi splošni motenosti pridružuje tudi alkoholizem, ki jih je pripeljal do uničenja zvez z družino in do nezaupanja na delovnih mestih.

Podatki o delovni dobi se skladajo z našimi ugotovitvami, da v opazovani skupini vendarle prevladujejo osebe z nekim določnim obdobjem zaposlitve. Posebnega proučevanja pa bi bilo vredno dejstvo, da je med moškimi 25 % in med ženskami 30 % takšnih, ki v življenju še niso imeli nobene zaposlitve. Takšne osebe so ali končale osemletko ali pa opustile šolanje že prej, nato pa so ves čas živele v brezdelju, v potepuštvi, pa seveda še v prostituciji. Pri njih torej manjka kakršenkoli zvezni člen med šolanjem in vključevanjem v poklic.

Družino in otroke navajamo vselej kot pozitiven, stabilizirajoči dejavnik v človekovem življenju. Glede stanu smo že povedali, da je večina oseb samskih. V skladu s tem je tudi podatek, ki velja bolj za moške kot za ženske, da namreč večina tudi nima otrok. 43 % žensk ima otroke, večinoma enega. Vendar bi mogli ugotoviti, da je bilo za večino žensk materinstvo bolj postranski dogodek, ki nikakor ni vplival stabilizirajoče. Otroci tudi večinoma živijo pri drugih ljudeh.

Že v eni od prejšnjih študij* je bilo ugotovljeno, da ima večina stalnejših prekrškarjev starše in bolj ali manj številno ožje sorodstvo. Sprva starši in sorodniki še nekako sprejemajo prekrškarja in mu skušajo kakorkoli pomagati. Le redki so primeri, ko bi družina že ob prvem spodrseljaju zaprla vrata pred njim. Toda sčasoma postajajo vezi ohlapnejše, navadno v medsebojni interakciji. Starši, še bolj pa ožji sorodniki, začno odklanjati motečega člana družine, pa tudi sam, bodisi iz sramu bodisi iz nekakšne ogorčenosti, pretrga vse stike s sorodstvom. Zato nas ne preseneča podatek, da pri 78 % moških in pri 73 % ženskih opazovanih oseb ni stikov z ožjim sorodstvom.

Nadalje smo skušali izluščiti vsaj približno starostno dobo, ko so opazovane osebe začele s prekrški. Približna primerjava s starostnimi razredi prekrškarjev je pokazala, da se je pri moških začela moteča kariera

* Nada Majcen, Povrat medju učiniocima težih vrsta prekršaja, Problemi povrata, str. 294 do 295, Publikacija Inštituta za kriminologijo št. 6, Ljubljana 1962.

stalnejših prekrškov dve ali tri leta pred sedanjim opazovanjem. Tudi pri ženskah ne gre za kakšno daljšo dobo motenosti, ker se v večini primerov angažirajo kot prostitutke in za takšno aktivnost se kot najugodnejša kaže doba med 19. in 24. letom starosti. V to obdobje torej pada najvišji odstotek — 76 % začetkov motečega vedenja. Ženske iz starostnega razreda med 25. in 29. letom so začele svojo kariero prekrškov prav tako v omenjeni starostni dobi. Iz podatkov pa lahko posnamemo še domnevo, da se vključuje med ženske-prekrškarje, ki so stare nad 30 let, nekaj takšnih oseb, ki postanejo moteče prav v tej dobi in nimajo predhodne zgodovine prekrškov. Med njimi jih je nekaj, ki so bile poprej delinkventne, nekatere pa so zaradi različnih življenjskih stisk prišle ob stabilnejše načine življenja. Te tudi po večini niso prostitutke.

V pogledu utemeljenosti in neutemeljenosti razloga za izvrševanje prekrškov smo pričakovali in tudi dobili izrazito subjektivno pobarvane odgovore; le-ti so predstavljali bolj ali manj posrečeno racionalizacijo nekoga dogajanja, ki ima svoje subjektivne in objektivne razloge. Opravičevanja razlogov za začetek izvrševanja prekrškov sploh nismo upoštevali, ker menimo, da je storitev prekrška vselej poenostavljeno reagiranje. Pač pa smo upoštevali druge ovire in nevšečnosti v življenju. Tako se je morda kakšni osebi dogodilo, da so ji strogi starši ob prvem nezadovoljstvu z njenim obnašanjem prepovedali vstop v rodno hišo. Kakšna druga oseba, ki se je vrnila iz zapora, ni našla zaposlitve in stanovanja. Nekatere osebe so bile bolne in fizično prizadete, pa jih je zdravnik odklonil pri sprejemu na delo. Pri nekaterih obstoji zelo hud stanovanjski problem in je zelo malo možnosti, da bi si uredile vsaj zasilno bivališče.

V takšnih in podobnih primerih smo pravkar navedene razloge opazovanih oseb ocenjevali kot slabo utemeljene. Vendar je v mnogih primerih začetek izvrševanja prekrškov docela neutemeljen. Pri moških znaša ta odstotek 55 %, pri ženskah pa 67 %. Dopuščamo pa možnost, da smo bili v nekaterih ocenah preveč strogi.

Končno nas je v razgovoru zanimalo, kakšna je neposredna ali vsaj dogledna možnost za ureditev obstoječega neugodnega stanja. Čeprav je naša ocena verjetno spet podvržena subjektivnim zmotam, moramo le poudariti, da smo v zelo nizkem odstotku našli neko stvarno perspektivo, to je takšno, ki se bo po vsej verjetnosti in kljub nekaterim nevarnostim v okolju ter v osebnosti opazovane osebe morda le uresničila. Enak

odstotek oseb izraža željo po ureditvi stanja in popolno brezperspektivnost. Večina opazovancev je zaradi kratke zgodovine prekrškov v obdobju, ko si še žele povratka v družbo, čeprav se jim takšni cilji dozdevajo negotovi in megleni. Lastna pripravljenost, da bi spremenili svoje stanje, je sicer majhna, vendar bi del opazovancev sprejel ponujeno pomoč. Nekateri bi bili sicer pripravljeni vključiti le minimalne lastne napore za izboljšanje stanja, nekaterim pa bi realizirana pomoč pomenila le kratek predih v njihovi moteči karieri. Sicer pa lahko pričakujemo, da se bo med osebami, ki smo jih uvrstili v razred z zaželeno perspektivo, nekaj od njih spontano znašlo v življenju. Prav tako se bodo znašli nekateri, ki smo jih uvrstili med tiste, ki ne izražajo nobene perspektive.

Poseben problem pomeni povezovanje brezdelja, potepuštva in prostitucije s čezmernim uživanjem alkoholnih pijač. Po naši presoji naj bi bilo zasvojenih po alkoholu pri moških 55 %, pri ženskah pa samo 23 %. Alkoholizem opazovanih oseb je seveda, kot tudi drugod, samo simptom globlje motenosti. Kakšnih poskusov zdravstvene službe in podobnih služb, da bi kontrolirali njihov alkoholizem, večinoma sploh ni bilo, ali pa je šlo le za površinska prizadevanja. Preseneča razmeroma nizek odstotek žena-alkoholikov, kar pa je v skladu z drugimi kliničnimi izkušnjami. Delavci za notranje zadeve so sicer opozorili na morebitno višjo stopnjo zasvojenosti pri ženskah, vendar se zdi njihov kriterij nekoliko preoster.

V pogledu zdravja smo našli manjši odstotek oseb, ki so bile resneje bolne ali so imele kakšno trajnejšo invalidnost. Podatek se ujema z ugotovitvijo, da prevladujejo med opazovanimi osebami mlajši ljudje. Njihovo izvrševanje prekrškov ni tako dolgotrajno, da bi prišlo do hude prizadetosti njihovega zdravja.

Kar zadeva inteligentnost, je naša ocena v skladu s podatki o šolski izobrazbi in delovni usposobljenosti. Približno polovica opazovancev spada med podpovprečne, nekateri so izraziteje duševno subnormalni, vendar ti ne prevladujejo v skupini podpovprečnih. Drugo polovico smo ocenili kot povprečno.

Delavci za notranje zadeve so nam tudi posredovali svoje ocene o obnašanju opazovanih oseb v tistih življenjskih situacijah, ki jih strokovnjak ob pregledu ni mogel neposredno ugotavljati. Ocene so podajali o obnašanju tako do soljudi kot tudi do delavcev javne varnosti. Pri tem so ugotovili, da je med opazovanci precejšnje število oseb, ki so v takšnih stikih agresivni. Med moškimi naj bi bilo oseb z agresivnim obnašanjem

32 %, pri ženskah pa celo 41 %. Podobne odstotke so navajali tudi za nasprotno, torej za pasivno obnašanje. Pri tem moramo poudariti, da je moška in ženska agresivnost po njihovi oceni med seboj zelo različna. Moški večkrat začno napad, ne da bi bili izzvani, kar nekako iz lastne pobude. Zlasti nekateri prekrškarji so v alkoholiziranosti izrazito napadalni do soljudi, do predstavnikov oblasti, pa tudi do predmetov v njihovi neposredni okolici. Ženske postanejo agresivnejše, navadno zopet pod vplivom alkohola, vendar predvsem takrat, ko so izzvane ali ko predstavniki oblasti uveljavljajo zoper nje določen postopek.

Glede odnosa do dela v zaporu nam podatki potrjujejo, da velika večina prekrškarjev pridno dela v delavnicah in na drugih delovnih mestih. Povpraševanje pri penitenciarne osebju zapora nam tudi dovoljuje zaključek, da stalnejši prekrškarji glede discipline večinoma ne povzročajo kakšnih resnejših težav. Poudariti moramo, da so za penitenciarne osebje prekrškarji precej neizoblikovana množica, brez določene fiziognomije in karakteristik, v katero se omenjeno osebje le površno poglablja.

Vsekakor pa takšne ugotovitve delavcev za notranje zadeve dovoljujejo hipotezo, da so prekrškarji nasploh, med njimi pa tudi večkratni prekrškarji, v zaporu vodljivi, disciplinirani, celo delavni, torej pravo nasprotje obnašanju, ki ga moramo po zakonu definirati kot brezdelništvo.

Posebno klinično pozornost bi morali posvetiti prostituciji, ki je značilna za večino opazovanih žensk. Po podatkih, ki so jih dali delavci za notranje zadeve, naj bi med 27 opazovanimi ženskami samo ena ne bila prostitutka. Z opazovanimi osebami nismo zaradi kratkega razgovora posebej obravnavali tega njihovega specifičnega problema. Dobra polovica se jih je v razgovoru umaknila za evfemistično označitev brezdelja in potepuštva, ostale pa so svojo aktivnost kot prostitutke brez zadrege izpovedale.

Rezultate testa po L. Benderjevi smo dodatno razvrstili glede starostnih razredov in ustrežajočega števila kazenskih točk. Pri opazovancih moškega spola se ne bi mogli odločiti, da podatki izražajo kakšno posebno zakonitost.

Morda je nekaj več moških v starosti med 30. in 39. letom, pri katerih je nakopičenih več patoloških izvidov. Dejali smo že, da je med temi prekrškarji precejšnje število takšnih, ki so bili poprej sodno kaznovani in se po prihodu na prostost niso ustrezno znašli. To bo dovoljevalo domnevo, da je njihova osebnostna spremenjenost resnejše na-

rave. Pri opazovanih ženskah pa je značilno, da je v starosti med 21. in 24. letom več patoloških izvidov, in sicer pri 14 osebah od skupnega števila 16 oseb omenjene starosti. Večina mladih prostitutk je poleg osebnostne in zlasti seksualne nedozorelosti obremenjena še z raznimi nevrotičnimi in podobnimi deviacijami.

Zaključek

Klinična obdelava večkratnih prekrškarjev — brezdelnežev in potepuhov je kljub številnim pomanjkljivostim (razmeroma majhno število, omejenost na zapor v Ljubljani, starostne omejitve, nepopolnost diagnostičnih tehnik) pokazala, da se skriva v habitualnem ponavljanju prekrškov po obsegu in kvaliteti resen, kliničen problem.

Osebnost večine opazovanih oseb je bila prizadeta, v precejšnjem številu celo huje motena. Menimo celo, da so osebnostni momenti pri tej vrsti prekrškarjev in morda še pri nekaterih (npr. če izvirajo iz agresivnosti in alkoholizma) vsekakor pomembnejši od situacijskih momentov, pa četudi gre le za enkratno ali občasno moteče ravnanje.

Situacijske momente bi upoštevali zlasti pri osebah, ki so iz manj razvitih okolišev države, ki so kulturno slabše diferencirane, ki so brez trdnih osnov iskale sezonsko delo, a ga niso uspele najti. Ti ljudje nekaj časa nihajo med željo po zaposlitvi in po vrnitvi domov. Navadno se zaposle za nekaj dni ali celo za nekaj ur pri kakšnem privatniku, delavci za notranje zadeve pa jih ocenijo za brezdelneže. Tudi v opazovani skupini je bilo nekaj takšnih. Večina se jih po dvakratnem ali trikratnem upravnem kaznovanju le odloči za vrnitev domov.

V večini drugih primerov pa bi našli prizadetost osebnosti že pri površinski (kar smo storili v naši študiji), še bolj pa pri poglobljeni obdelavi. Ta prizadetost ne vodi sicer v neprestano ponavljanje motečih dejanj, ker prihaja, verjetno, v določenem številu do spontanah reintegracij in osebnih ureditev, kot jo zahtevajo splošne družbene norme. Toda del ljudi, zlasti huje motenih, le ostaja pri enakem načinu reagiranja skozi daljše obdobje. Prekrški postanejo pomirjeni zanje poseben način doživljanja stvarnosti in življenjske kariere, s katero so končno že kar pomirjeni.

Vpliv družbe na življenjsko pot večine prekrškarjev opisane vrste je za sedaj bodisi neustrezen ali pa nezadosten.

Družba vpliva na obnašanje tovrstnih prekrškarjev predvsem oziroma samo z represivnimi ukrepi. Represiven učinek največ nekajtedenske zaporne kazni je bržkone

malenkosten. Slaba odzivnost takšnih oseb na kaznovanje nas ne preseneča, saj je pri večini v ozadju kakšen osebnostni problem. Iz vseh dosedanjih študij o osebnostno spremenjenem delinkventu pa smo se poučili, da kazni bodisi sploh ne učinkuje na osebnostno spremenjenost, ali pa celo utrjuje še neke dodatne, povečini neugodne osebnostne mehanizme.

Če smo prepričani o osebnostni prizadetosti in spremenjenosti vsaj stalnejših tovrstnih prekrškarjev, narekujejo že humani razlogi, da poleg represije storimo zanje vsaj nekaj dodatnega, kar bo bolj v skladu s počlovečenim odnosom tudi do tistega človeka, ki se izloča iz običajnih oblik družbenega življenja.

Lokalni zapori že vnašajo nekaj osnovne humanosti v odnos do stalnejših prekrškarjev. Delavci za notranje zadeve se pri mnogih prekrškarjih odločijo za njihovo uvrstitev v bolezenske skupine, pa naj bo označitev motenosti strokovna ali izražena s popularnimi besedami za človekovo duševno deviiranost. Delavci za notranje zadeve jasno čutijo, da je represiven ukrep izhod v sili, upravičen zaradi varovanja družbene celovitosti, da pa praktično zelo malo ali nič ne pomeni za prizadeto osebo.

V lokalnem zaporu se torej ob izvrševanju represivnih ukrepov že razrašča socialna dejavnost določene vrste, ki spontano in iz vsakodnevnih nuje spreminja enoličnost represivne in dokaj nejasno določene poboljševalne vloge zavora.

Del te dejavnosti je pretežno socialno-medicinski in služi bolj ohranjanju eksistence in telesnega zdravja prekrškarjev.

Zdravstvena služba uveljavlja pri prekrškarjih osnovne higienske in zdravstvene ukrepe, odkriva in zdravi venerične bolezni, odkriva aktivni tuberkulozni proces, se bori proti abstinenčnemu in drugim vrstam bledeža ter vsaj telesno popravlja posledice kroničnega alkoholizma.

Socialna služba v zaporu in v povezavi s socialnovarstvenimi organi skrbi sicer še izjemoma za zaposlitev, za začasno ali stalnejše bivališče, za zveze s svojci in družino. Prav tako izjemno obravnava stalnejšega prekrškarja psihiater, še redkeje psiholog.

Obe obliki nerepresivne dejavnosti pa sta tako po obsegu kot po kadrovski zasedbi in še po marsičem slabo razviti ter dokaj nenakomerno aktivni od enega do drugega lokalnega zavora. Zapor z bolj razvitimi nerepresivnimi službami (z zdravstveno, socialno, vzgojno službo) že vključuje neko skrb, ki ob vsej skromnosti le pomeni prispevek k urejevanju in stabilizaciji takšnih oseb.

Začetek urejanja omenjenega problema bi torej bil v zagotovitvi vsaj minimalnih kadrovskih in drugih možnosti tudi za kurativno obravnavanje prekrškarjev v vseh lokalnih zaporih. Doslej sta dejavnost te vrste razvila le zavora v Ljubljani in Celju. V podobnem obsegu bi jih morali razviti vsaj v Mariboru in deloma v Kopru, medtem ko bi bile zahteve v ostalih zaporih lahko nekoliko manjše.

Končno pa bi omenili še program, ki se nam na sedanji stopnji razvitosti lokalnih zaporov zdi morda optimalen. Po našem mnenju bi bilo potrebno v zvezi s klinično pomembnimi skupinami prekrškarjev razviti naslednjo dejavnost:

1. Vsaka resnejša obdelava klinične problematike, ki jo za gotovo predstavlja del prekrškarjev, bi se morala začeti z bolj poglobljeno diagnostiko posameznikov in posameznih skupin, kot so brezdelneži, potepuhi, alkoholiški, prostitutke, itd.

2. Diagnostična obdelava bi morala biti podobna tisti, ki jo že uveljavljamo pri delinkventih. Po možnosti naj bi bila ekipna. Pri njej naj bi torej sodelovali psiholog, psihiater, socialni delavec in zdravnik.

3. Pri obravnavanju stalnejših prekrškarjev bi morala bolj kot doslej sodelovati socialna služba v zaporu in socialnovarstvene ustanove v občini.

4. Del stalnejših prekrškarjev bi bilo mogoče nameščati v prehodne domove, ki bi jih bilo treba ustanoviti.

5. Potrebna je bolj sistematična in usmerjena zdravniška, psihiatrična in psihološka pomoč.

6. Del tovrstnih prekrškarjev bi bilo potrebno nameščati v posebne delovne kolonije*.

Zavedamo se, da je prikazani program res optimalen, četudi bi se z njim komaj površinsko dotaknili problema večkratnih prekrškarjev. Za sedaj bo potrebno začeti s tistimi zadevami, ki so realne in uresničljive v krajših rokih. To je predvsem enotnost koncepta glede obravnavanja stalnejših prekrškarjev v vseh lokalnih zaporih. Nadalje lahko pričakujemo enotnejšo ureditev glede zdravstvene pomoči, psihiatričnega poseganja in psihologovega angažiranja v lokalnih zaporih. Večji lokalni zapori bodo morali organizirati sprejemni oddelek, kot je ta že v kazenskih poboljševalnih domovih. Prav tako lahko pričakujemo razširitev dejavnosti socialnih delavcev tam, kjer so ti že nameščeni. Potrebno pa jih bo namestiti tudi v nekaterih drugih zaporih, ki jih za sedaj še nimajo.

* Predloge vsebuje povzetek raziskave »Organizacija lokalnih zaporov in režim prestajanja kazni« (Revija za kriminalistiko in kriminologijo, l. 1966, št. 4, str. 170—175).

Clinical Analysis of Idlers and Vagrants

by Miloš Kobal, M. D., LL. B., Psychiatrist, Docent, Faculty of Medicine, Ljubljana

In the local jail in Ljubljana, we have chosen during an interval of 1 month, 49 males and 30 females, aged from 21 to 39 years who have committed at least three petty offences of idleness or vagrancy during the past year. All the testees had no fixed residence.

The group under observation was analyzed by guided interview, by evaluation of some characteristics of their behaviour, by police data and by Bender-Motor-Gestalt test.

We tried to get the answer to the problem posed: are multiple vagrants, idlers, and pro-

stitutes a clinical problem and, if so, to what extent.

Considering this, we grouped the testees into the following categories (see the table):

As far as the extent of clinical disturbances is concerned, we have got different percentages of clinically important disturbances. The testees were 100% clinically disturbed according to the opinion of the police. The police pointed to alcoholism in particular, concerning male idlers and vagrants. The lowest percentage of disturbances were received quantitative evaluation by Bender-Motor-Gestalt test (21% for males, 37% for females).

Being rather cautious as to the extent of disturbances we estimate that more than 50% of all testees are clinically problematic; it is possible that by additional criteria we can raise this to even 80%.

These findings demand clinically adequate treatment which, in practice is still impossible today. The article gives, therefore, some propositions as to several humane and non-repressive measures which could be carried out even within the existent system of repressive measures.

	In percentages	
	Males	Females
Personally adjusted	6	7
Indifferent to their situation, mostly instable	67	57
Personally disturbed	27	36
Total	100	100